

předhumanistického prostředí pražské univerzity a je předobrazem svébytné parafráze a jednoho ze stylisticky nejskvělejších děl staročeské literatury, kterým je staročeský „Tkadleček“.¹⁶

3. Vrstvy staročeské lyriky a její vazby na rozličné literární tradice

Vylíčili jsme krátce množství kulturních kontaktů i možných vrstev, v nichž se utvářely impulsy, ovlivňující staročeskou literaturu. Přímo podmiňují rozmanitost motivů, témat a lyrických konfigurací, kterými se staročeská lyrika vyznačuje, i když se dochoval jen relativně malý počet textů. Staré a nové prvky tu stojí vedle sebe nebo se dokonce prolínají. Staročeské autory ovlivnily na jedné straně podněty starší literární tradice, na druhé straně zřejmě slyšeli ve vícejazyčných Českých zemích nebo i mimo Čechy a Moravu v německo-rakouském jazykovém prostoru tehdejší „současnou“ lyriku. Nejvíce staročeských textů se vyznačuje tím, že stojí „na rozcestí“ mezi starší milostnou písní „Minnelied“ a její mladší obdobou „Liebeslied“. Je ovšem několik staročeských písňových textů, které jsou více ovlivněny starším minnesangem, zvláště u písňových typů „milostný nářek“ („Liebesklage“) a „oslavná či pochvalná píseň“ („Preislied“). V německých lyrických písňích ze stejné doby se setkáváme s ozvěnou minnesangu v obdobně čisté podobě v daleko menší míře. Tato zřetelnější tendence k tradičnosti je zřejmě dalším charakteristickým rysem staročeského milostného básnictví.¹⁷

V těch písňích, které více připomínají mladší pozdně středověkou lyrickou světskou tvorbu, je formulována a nově zdůrazněna milostná koncepce, která se již nezakládá na lásce jako na milostné službě a na myšlence kurtoazní lásky (amour courtois), nýbrž popisuje lásku mezi dvěma partnery ze stejné společenské i mentální vrstvy. Tato láska ústí ve šťastnou budoucnost: vše „dobře dopadne“ („hohe Minne“ – dvorská láska – oproti tomu vycházela z myšlenky velké společenské i emotivní nerovnosti, ba propasti mezi urozenou paní a jejím nápadníkem.) V repertoáru lyrických postav nalezneme „kvetníky“, odpovídající postavám zvaným v němčině „klaffer“ – „povídákové“, kteří jsou dědicové rolí „merker“ (všimálů) a „nidaere“ (závistníků) dvorské lyriky vrcholného středověku. Toto poslední pojmenování je ve staročeské lyrice nadobytej rozrůzněno: figurují zde „zlí lidé“, „hladký“ (Istivý člověk) nebo „křivý“ v tomtéž slova smyslu. Také urozená paní, ke které se nelze přiblížit, a myšlenka „paradoxe amoureux“ ze všech písní staročeské milostné lyriky nevymizely –

16 Diminutivní název „Tkadleček“ dal dílu v roce 1824 jeho první vydavatel Václav Hanka. Formy „Tkadlec“ i „Tkadleček“ se v díle střídají a nedá se říci, že by diminutivní forma převažovala.

17 Souvislost staročeské milostné lyriky a mladšího německého milostného básnictví zdůrazňovali především Pavel Trost (1981, s. 256 a n.), o jehož stanoviska se ve své edici Česká středověká lyrika (1990) opírá Jan Lehár. Trostovy teze lze ale uznat jen zčásti. Trost nenahlíží na všechny vrstvy lyrických rejstříků, kterými se staročeská lyriká světská tvorba vyznačuje.

což dále poukazuje na podněty a motivy z repertoáru klasického minnesangu vrcholného středověku.

Mezi tradiční oslavnou rétoriku či rétoriku milostného nářku (popis krásy paní, srovnání její krásy a různých motivů, motiv poranění láskou, motiv lásky jako válečného konfliktu – Liebeskrieg) atd. se do popředí dostává metaforika barev a jejich symbolického významu.¹⁸ Kromě tradičních žánrů jako jsou milostný nářek, oslava paní a svítáníčko zde nacházíme modernější žánr milostného dopisu. Rejstříky lyrického jazyka jsou velmi široké a sahají od „vysokého dvorského stylu“ až po drsnější tón, od sublimované až po drastickou erotiku. To vcelku odpovídá poznatkům o německé dobové lyrice 14. a 15. století. Zdůrazňujeme proto znaky staročeské milostné lyriky, které vyplývají z jejich přesahů do lyrické tradice románských zemí a do latinsky psané poezie vrcholného středověku.

Konkrétní vztahy k německé či románské lyrice se však nedají určit. U staročeské milostné lyriky je velmi zajímavé její rozvrstvení časové (od doby vrcholného středověku až po dobu středověku pozdního) a prostorové (vliv z německého i románského kulturního prostoru). Na staročeskou lyriku lze proto nahlížet jako na pozdní, mnohovrstevné, velmi umně stylisticky komponované erotické básnictví středověku. Odhlédneme-li od významu těchto písní pro samotnou českou literaturu a literární historii, je hodnota této milostné lyriky v komparatistickém pohledu při srovnání s evropskými proudy milostné lyriky na přelomu středověku a novověku i z hlediska počtu dochovaných textů velmi vysoká.

Co se týče původu a stavovské příslušnosti autorů staročeských písní, řadilo je starší české bádání do prostředí žáků – scholárů.¹⁹ Neznáme totiž ani jediného konkrétního autora ze šlechtického prostředí, který by se věnoval milostnému básnictví. Jediný jmenovitě známý autor vůbec je Závíš, skladatel lejchu „Jižť mne vše radost ostává“ (tzv. Závíšova píseň). Zřejmě to byl klerik a s největší pravděpodobností i skladatel, protože se dochovaly latinsky psané liturgické skladby, které jsou mu připisovány. Jeho světský lejch rozebírá běžná témata (milostný nářek, milovník se uchází o paní), která zčásti pracují s novou metaforikou. Známe bohužel jen incipit jeho druhé světské písně „Krátká mi se jest radost stala“.²⁰ Teprve v pozdějších desetiletích 15. století se setkáváme s českým šlechticem a všestranně vzdělaným diplomatem, o kterém bezpečně víme, že se milostnému básnictví věnoval. Je to syn „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad Hynek z Poděbrad (1452–1492). Je autorem lyrických i prozaických děl, například překladu jedenácti Boccaciových novel z „Dekameronu“ do staré češtiny – zřejmě použil německou předlohu. Jedna z jeho básnických skladeb, která je prodchnuta renesančním duchem, se příznačně jmenuje „Májový sen“ (spící milovník sní o milování se svou vyvolenou).

18 K tomu Stanovská (1997).

19 Zvláště Vilikovský, kromě toho Hrabák (1959) a v poslední době Kopecký (1983).

20 Lehár (1990), S. 363.